

Predstavitev gibanja Pugwash

Smo v najbolj nevarnem obdobju – odkar se je začela jedrska doba, obstaja namreč resna nevarnost, da izgubimo službe.
(Pugwash Newsletter, julij/oktober 1995)

Razumevanje tehnologije se je, kolikor je bila tehnologija sploh predmet socialnega in političnega premišljanja, v glavnem skrčilo na idejo, da je tehnološki razvoj poleg drugih zelo pomemben za ekonomski razvoj in sploh za blaginjo celotne družbe.

Tehnologija in njene različne manifestacije so postale v razpravah o politiki in družbi resen predmet premišljanja šele v šestdesetih letih. Družboslovci, politiki, birokrati, poslovneži, radikalne študentske skupine, pa tudi nekateri naravoslovni znanstveniki in inženirji so se čez čas poenotili v tem, da je tisto, kar imenujemo "tehnologija", v jedru pogojev, ki omogočajo obstoj našega zahodnega sveta. Konsenz o tem, kaj je prava širina problema, ali drugače rečeno, strinjanje s tistim, kar mora inteligenca vključiti v polje premišljanja o družbi, je odprl nova obzorja, ki so odsevala tudi v odkrivanju novih razsežnosti samorazumevanja zahodne družbe kot celote.

Premik v razmišljanju o tehnologiji in tehniki je imel za različne socialne skupine različen pomen. Tako se je znanstvenikom in tehnikom novo spoznanje kazalo v formi moralne dileme, ki presega njihovo neposredno delo. Po drugi svetovni vojni so postali občutljivi za dejstvo, da ima lahko znanstvena tehnologija neposredne posledice za ves svet. Nevtralnost tako njihovega poklica kot njihovih spoznanj in rezultatov je postala dvomljiva. Zato so se začeli intenzivno ukvarjati s političnim in moralnim kontekstom, v katerega je vpeta njihova znanstvena dejavnost.

Tradicionalno ravnanje znanstvenikov, ki se je kazalo tudi v indiferentnem občutku za socialne in politične vplive njihovega raziskovanja, se je spremenilo. K temu je največ prispeval naraščajoč občutek moralne odgovornosti, ki je terjal od njih, da pomagajo pri omejevanju, in če je le mogoče, pri ukinjanju dejanskih in potencialnih škodljivih učinkov znanstvene in tehnične eksplozije, ki postaja zaščitni znak našega časa.

Vedno več znanstvenikov se je zavedalo, da so soodgovorni za uporabo znanja, ki ga je treba izkoriščati v konstruktivne namene, ki so onstran individualnih, skupinskih in nacionalnih interesov, in da se uporabljajo dosežki znanosti in tehnologije v korist blaginje vsega človeštva in ne v njegovo škodo.

Gibanje Pugwash je zaradi tega najbolj čista odslkiva tistega, kar se je po drugi svetovni vojni spremenilo v razmerju med znanstveniki in družbo.

jedrskega arzenala, za ukrepe, ki bi ovirali proliferacijo jedrskega orožja na preostale države, z obravnavanjem možnosti reševanja kriznih žarišč

– Leta 1995 so podelili Nobelovo nagrado za mir Pugwash Conferences on Science and World Affairs in Josephu Rotblatu, protijedrskega aktivistu, ki je pomagal pri ustanavljanju organizacije in ji sedaj predseduje

– Pugwasheve konference združujejo znanstvenike, učenjake in javne osebnosti z Vzhoda in Zahoda, da razpravljajo o jedrskih vprašanih in vprašanih varnosti

– srečanja koreninijo v letu 1955 napisanem protivojnem manifestu. Manifest je napisal britanski filozof Bertrand Russell – med drugimi ga je podpisal tudi Albert Einstein – na vrhuncu trenj med Vzhodom in Zahodom. Znanstveniki sveta so se s tem hoteli zoperstaviti pogubnemu orožju za množično uničevanje

– dve leti kasneje je bilo prvo srečanje znanstvenikov v Pugwashu, Nova Škotska, okoli 70 milj od glavega mesta province Halifax, v poletni hiši kanadskega industrijalca Cyrus-a Eaton-a; na srečanju je bilo 22 znanstvenikov iz 10 držav

– Eaton, ki je uspel z bančništvom in železarsko industrijo, je bil rojen v Pugwashu

– njegova poletna hiša je bila vaška značilnost – škotski vpliv je tu tako močan, da so mnogi cestni znaki napisani v galščini in angleščini

– ime vasi izhaja iz Indijanske Micmac besede Pagwechk, kar pomeni “plitva voda” ali “plitvina”

– Pugwash konference so še vedno v različnih krajih sveta in nekatere so še tudi v Pugwashu.

– od leta 1957 je bilo več kot 500 konferenc, ki se jih je udeležilo preko 10.000 znanstvenikov, akademikov, politikov in vojaških osebosti

– udeleženci so povabljeni na osnovi osebnih kvalitet in niso predstavniki vlad ali institucij

– srečanja so zaprta za tisk, da spodbujajo odprto razpravo, zaključno poročilo pa se sprejme na koncu konference

– Pugwash konference so bile temelj za Partial Test Ban Treaty of 1963, the Non-Proliferation Treaty of 1968, and the Antiballistic Missile Treaty of 1972.

Gibanje je dobilo ime po vasi Nova Škotska v Kanadi, kjer so se leta 1957 prvič srečali znanstveniki z Vzhoda in Zahoda, da bi razpravljali o izzivih, ki jih je Russell-Einsteinov Manifest iz leta 1955 naslovil na vso svetovno znanstveno skupnost: porast nevarnosti, ki ji pomeni razvoj orožij za množično uničevanje, in pomoč pri preprečitvi termonuklearne vojne, ki bi uničila človeštvo in civilizacijo.

Grožnja jedrske vojne in tveganja, ki nastajajo zaradi testiranja jedrskega orožja, še posebno pa izpostavljena vloga, ki jo lahko igrajo znanstveniki pri reševanju teh problemov, so bile zato osrednje teme prvih srečanj. Od tod izhaja tudi poimenovanje letnih srečanj “Pugwash Conferences on Science and World Affairs”.

Z vsestransko jedrsko razorožitvijo kot prioriteto tematiko srečanj je Pugwash nenehno kazal na navarnosti jedrske oboroževalne tekme, zavzemajoč se za popolno in delno prepoved testiranja z jedrskim orožjem, za zmanjševanje

pa je prispeval k preprečevanju možne razširitve konflikta v jedrski spopad.

Ščasoma je postalo očitno, da se bodo morale razprave v Pugwashu lotiti tudi dodatnih sorodnih tem, ki so pomembne za ohranitev miru. Agenda se je začela postopoma širiti, vseskozi pa se je ohranjala osnovna poanta, kako se izogniti jedrski vojni.

Gibanje Pugwash od samega začetka deluje v duhu opozarjanja znanstvenikov predvsem na njihovo družbeno odgovornost. Znanstveniki si preprosto ne morejo dovoliti, da ne bi imeli vpliva tudi na uporabo svojih rezultatov. Kljub temu pa ne smemo pozabiti na množico tistih znanstvenikov, tudi vrhunskih, ki sodelujejo pri izdelavi uničevalskih orožij, ker jih žene izziv novih znanj in možnost svoje tehnične koncepte videti v praksi, v dejanskem orožju. Tako je npr. v projektu Manhattan ostalo mnogo znanstvenikov, pa tudi ameriško reaganovsko Strateško obrambno pobudo (Strategic Defence Initiative)

so najbolj pozdravljali znanstveniki, ki so v njej videli neomejene možnosti raziskovanja in eksperimentiranja, torej tisto, kar jim je bilo zaradi vse manjših javnih sredstev, namenjenih raziskovanju, drugod že onemogočeno.

Znanost ni nevtralna, tudi najbolj tehnična znanost ne more biti nevtralna. To dejstvo je dokončno potrdila atomska bomba nad Hirošimo. Etika zavezanosti razvoju človečanstva bi morala znanstvenikom prepovedovati sodelovanje pri izdelavi orožij za množično uničevanje. Če bi vsi znanstveniki to sprejeli, bi ne bilo nobene nove jedrske bojne glave, ne novih kemičnih ali bioloških orožij. Tudi na drugih področjih znanstvenega raziskovanja se lahko odkritja uporabijo v škodo človeštvu, zato bi znanstveniki morali kot del svojega etičnega kodeksa sprejeti nalogo javnega razkrinkavanja zlorabe znanosti. Joseph Rotblat je v svojem predavanju ob sprejemu Nobelove nagrade za mir dejal, da je prišel čas za oblikovanje smernic etičnega kodeksa za znanstvenike, za nekakšno prostovoljno Hipokratovo zavezo (Rotblat, 1995b: 9).

Ta etična drža je tako Rotblata kot tudi Theodorja Taylorja, glavnega oblikovalca atomske bombe iz Los Alamosa, in mnoge druge združila v gibanje Pugwash.

Ob tem pa si lahko postavimo vprašanje, ali niso morda za boj proti uničevalnim izumom v človeški zgodovini najbolj poklicani tisti, ki so pri njih sodelovali. Zdi se nam povsem razumljivo, da je na čelu gibanja proti atomski bombi Joseph Rotblat, o njeni uničevalni moči in značilnosti ve ogromno, navsezadnje je sodeloval pri odkritju prve atomske bombe, kasneje pa vodil kampanjo proti vodikovi bombi, ki je nastajala v skupnih laboratorijih manhattanskega projekta, in bila je veliko bolj uničevalna kot atomska.

Na čelu gibanja Pugwash najdemo veliko vplivnih osebnosti tudi iz vojaškega sveta. In spet se nam zazdi samo po sebi umevno, da se v boju proti vojni izpostavljajo tisti, ki so za njeno vodenje najbolj usposobljeni, to je visoki vojaški poveljniki. Mnogi med njimi so jih dejansko vodili, čeprav tudi proti svoji volji, nekateri so poveljevali mirovnim operacijam, nekateri so bili v vrhu strateških in planskih obrambnih struktur svojih držav.

Za boljši in varnejši svet se moramo boriti vsi, politiki, javne osebnosti, znanstveniki, posamezniki vseh veroizpovedi in ras, obeh spolov. Mir je blagor človeštva, ne domislica

najbolj poučenih. Leonard V. Johnson, upokojeni generalmajor kanadske vojske, tudi eden vplivnejših kanadskih pugwashevcev, je dejal, da so mirovni aktivisti ljudje vseh oblik in velikosti, vseh starosti in obeh spolov. Nekateri imajo za seboj profesionalno kariero, ki jim pomaga pri mirovniškem delovanju, nekateri so prišli do aktivizma s pomočjo raziskovanja ali zavesti o družbeni odgovornosti (Johnson, 27. 11. 1996).¹

Ti ljudje so v zadnjih štiridesetih letih pomembno sooblikovali poglede na jedrsko tehnologijo in na odnos do jedrskih vprašanj. Na prvem srečanju je šlo za boj proti grožnji z jedrsko vojno, na naslednjih Pugwashevih srečanjih so se bolj osredotočili na zmanjševanje nevarnosti jedrske oboroževalne tekme, potem so se zavzeli za popolno prepoved poskusov z jedrskim orožjem, pa iskali pravila za omejevanje razraščanja jedrskega orožja v nove države, proučevali sredstva za umirjanje kriz, da ne bi prišlo do njihove zaostrojitve v jedrsko vojno, danes je aktualen boj za oblikovanje sveta brez jedrskega orožja (nuclear-weapon-free world). S časom se je pokazalo, da so z mirom in stabilnostjo povezana tudi druga vprašanja, ki so ravno tako pomembna za razpravo v gibanju Pugwash (Pugwash, 1990: 3-4). Dnevni red se je širil na boj proti drugim vrstam orožja, proti kemičnemu in biološkemu orožju, proti konvencionalnim silam, proti trgovini z orožjem, danes je v ospredju tema o prepovedi razraščanja majhnega orožja, posebej zaustavitve proizvodnje protipehotnih min, ki iz vojaškega orožja preraščajo v orožje proti civilnemu prebivalstvu po končanih vojnah. Danes je cilj Pugwasha odprava vojne nasploh, odprava vseh vrst vojne iz človeške skupnosti. Pugwash je kombinacija idealizma in dejanskosti. Ne spušča se v populistične javne izjave, v katerih ni upanja za udejanjenje.

Kratek pogled na zgodovino procesa razoroževanja in nadzora nad oboroževanjem pokaže, da namere gibanja Pugwash niso bile

¹ V programu predmeta Mirovne študije na Katedri za obramboslovje Fakultete za družbene vede je leta 1996 preko elektronskih povezav neposredno sodeloval Leonard Johnson, tako, da je odgovarjal na komentarje in vprašanja študentov, ki so se jim zastavila ob branju njegove knjige *A General for Peace* (James Lorimer, Toronto 1987). Zgornja navedba je iz enega njegovih pisem študentom, poslanega iz Kanade 27. novembra 1996.

utopične. Ker je proces razoroževanja in nadzora nad oboroževanjem podrobno obdelan drugje, bomo na tem mestu opozorili samo na tiste primere, kjer je imelo gibanje Pugwash neposreden vpliv na proces odločanja, pa najsi bo z zaključki, oblikovanimi na srečanjih, ali pa z vplivom na javne osebnosti, ki so sodelovale na srečanjih in kasneje soodločale o razorožitvenih pobudah. Gibanje Pugwash je tako vplivalo na Sporazum o prepovedi jedrskih poskusov (in sicer na delni sporazum iz leta 1963), na Sporazum o nerazraščanju jedrskega orožja iz leta 1968, oblikovalo je ideje o brezjedrskih conah (Sporazum za Latinsko Ameriko in Južni Pacifik, nordijske dežele, Balkan, danes Srednja Evropa in Bližnji vzhod), vplivalo na bilateralne pogovore ZDA in Sovjetske zveze o omejevanju strateškega orožja (SALT), o omejevanju razvoja protibalističnih izstrelkov (ABMT, 1972), sodelovalo pri nastajanju Konvencije o biološkem vojskovanju in Sporazuma o kemičnem vojskovanju, sooblikovalo obrise evropske varnosti in sodelovanja skozi Helsinško listino, posebej intenzivno pa sodelovalo pri Sporazumu o jedrskih silah srednjega dosega v Evropi (1987).

Spisek tem, ki se jim Pugwash posveča, postaja vse širši. Ne gre več samo za zoperstavljanje atomski vojni, jedrski oboroževalni tekmi ali vojni kot taki. Na vrsti so svetovni problemi, v katerih je uporabljeno človeško nasilje in zaradi katerih umira človeštvo, ali pa si zapravlja možnosti prihodnjega bivanja na zemlji: okoljevarstvene grožnje, transfer tehnologije v nerazvite države, lakota, svetovne migracije.

Omenjene tematike so člani gibanja Pugwash obravnavali na rednih letnih konferencah, bolj pogosteje pa se dobivajo tudi v manjših skupinah (od dvajset do petdeset udeležencev), na simpozijih in delovnih skupinah, ki obravnavajo bolj specializirane probleme. Na začetku so se, kot smo že omenili, v gibanje Pugwash vključevali le znanstveniki s področja naravoslovja, dejansko le fiziki, danes pa je okoli tretjina udeležencev že iz vrst drugih znanstvenih disciplin: ekonomije, prava, zgodovine, sociologije, politike.

Širitev interesnih področij je povzročilo tudi viden porast števila udeležencev na konferencah. V letu 1957 je bilo v Pugwashu v Novi Škotski prisotnih 22, sedaj pa rednim letnim konferencam prisostvuje 150 do 250 udeležencev. Udeleženci so na prvo srečanje prišli iz desetih držav, danes

pa prihajajo iz več kot 75 držav iz vsega sveta.

Konference, simpoziji, delovne skupine so forum za debate o zelo kontroverznih zadevah. Da bi zagotovili svobodno in iskreno izmenjavo pogledov med znanstveniki, da bi pospešili pojavljanja izvirnih idej, se morajo debate odvijati v pogojih zasebnosti. To je osnovni modus operandi gibanja Pugwash.

Zaradi privatnosti, neoficialnosti in neformalnosti nastajanja dokumentov je težko predvideti, kaj bo pugvaška konferenca, simpozij ali delovna skupina predlagala kot solucijo ogromnih in kompleksnih problemov, ki so se znašli v njihovi agendi. Jasno pa je, da Pugwash ponuja izjemno možnost za komunikacijo med znanstveniki z zelo različnimi socialnimi in političnimi pogledi, da se predebatirajo močno kontroverzne zadeve, ki so pogosto vojaške ali politične narave, in da se iščejo skupni pristopi, osnovani na znanstveni objektivnosti in spoštovanju.

Pugwash je do sedaj identificiral velike probleme, ki so se pojavljali kot nasledki znanstvenih in tehničnih inovacij, in nanje opozarjal že v njihovi začetni fazi.

Osnovne značilnosti gibanja pri vodenju in izvajanju aktivnosti:

- udeleženci so vabljeni zaradi svojih osebnih kapacitet in na srečanjih ne predstavljajo nikogar drugega kot le sebe
- udeleženci so znanstveniki in učenjaki
- udeleženci pokrivajo širok (ideološki in geografski) spekter znanstvene skupnosti
- ni formalnega članstva, formalizirana struktura je zvedena na minimum
- razprave na srečanjih se vodijo v znanstvenem duhu
- kot privatna in neodvisna organizacija Pugwash običajno ne izvaja skupnih akcij z drugimi organizacijami, razen z OZN in njenimi specializiranimi agencijami.

Gibanje Pugwash si poleg tega, da vpliva na vlade s sklepi, do katerih so prišli udeleženci na osnovi argumentiranih razprav in debat, zastavlja za cilj tudi izobraževati znanstveno skupnost in sooblikovati splošno javno mnenje s stališči Sveta – gre za poseben tip srečevanj – in z javnimi publikacijami, ki jih gibanje izdaja. V nekaterih

primerih pa velja prepričanje, da morajo zaključki srečanj neposredno vplivati na odločitve nacionalnih vlad, ki so vpletene v konflikte, posebno ko gre za vprašanja nadzora vojaške moči in razorožitve.

Mednarodno dejavnost Pugwasha organizira Svet Pugwasha in njegov izvršni komite. Za nacionalne dejavnosti Pugwasha so odgovorne nacionalne skupine, ki so povezane s Svetom. Te skupine organizirajo in financirajo konference, simpozije in delovne skupine, če se odvijajo v njihovih deželah, in pomagajo pokriti tudi potne stroške znanstvenikom, ki prihajajo iz drugih dežel in se želijo udeležiti pugwaških srečanj. Nacionalne skupine pokrivajo tudi stroške Centralne pisarne.

LITERATURA:

- JOSEPH ROTBLAT (1995a). *Reminiscences on the 40th Anniversary of the Russell-Einstein Manifesto, Closing Address by the President of Pugwash. Pugwash Newsletter, julij /oktober 1995.*
- JOSEPH ROTBLAT (1995b). *The Nobel Lecture given by The Nobel Peace Prize Laureate 1995, Oslo, 10. 1995. December The Nobel Foundation, Stockholm.*
- LEONARD V. JOHNSON. *Elektronsko pismo študentom obramboslovja, 27. 11. 1996.*
- A Brief Description of Pugwash Conferences on Sciences and World Affairs (1996). Pugwash Conferences on Science and World Affairs, Geneva, London, Rome. Last updated 13. julij 1996.*
- The Pugwash Conferences on Science and World Affairs (1990). The Pugwash Council, London.*